

Istorinės Vilniaus evangelikų liuteronų kapinės ant Tauro kalno

Lapkričio pabaigoje, paskutinį bažnytinių metų sekmadienį, evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų bažnyčios mini Amžinybės, arba Mirusiųjų prisiminimo, dieną. Galbūt jau kitais metais Vilniuje ši diena bus paminėta ir [renovuotame Liuteronų sode](#), istorinėse kapinėse ant Tauro kalno. Liuteronų sodo teritoriją planuojama paversti [memorialinio pobūdžio ramaus poilsio erdve](#), kurioje lankytojai būtų supažindinami su šios vietos istorija. Pusantro šimto metų veikusios kapinės buvo sunaikintos sovietų okupacijos metais.

Šiandien istorinių kapinių ant Tauro kalno atminimo įamžinimu rūpinasi [Vilniaus evangelikų liuteronų parapija](#), atsikūrusi 1988 m., ir sostinės savivaldybė. Miesto plėtros departamentas 2019 m. birželio 10 d. pristatė visuomenei Vilniaus evangelikų liuteronų senųjų kapinių komplekso teritorijos sutvarkymo projektą. Pastaraisiais metais vykdyti archeologiniai tyrimai. Dar 1996 m. Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija lietuvių ir vokiečių kalbomis išleido sostinės evangelikų kapinių istorijai skirtą menotyrininkės Audronės Kasperavičienės parengtą bukletą „Evangelikų liuteronų ir evangelikų reformatų kapinės Vilniuje“. Vėliau apie būtinybę įamžinti istorinių kapinių atminimą sostinės visuomenei ir savivaldybės institucijoms priminta ne kartą.

Evangelikų liuteronų parapija Vilniuje įsikūrė XVI a. viduryje, bažnyčia nuo 1555 m. veikia sostinės Vokiečių gatvėje. Netrukus atsirado ir konfesinių kapinių poreikis. Apie pustrėčio šimto metų Vilniaus evangelikai liuteronai buvo laidojami senosiose kapinėse dabartinėje Liejyklos gatvėje. Jas savo rūmų parke 1556 m. įkūrė kunigaikštis Mikalojus Radvila Juodasis.

XVIII a. pabaigoje imta galvoti apie naujas kapines. Vilniaus miesto tarybos narys, liuteronas Gotfrydas Hanas (*Gottfried Hahn*) 1798 m. birželio mėnesį nupirko sklypą tuometiniame priemiestyje ant Pamėnkalnio (Tauro kalno) ir 1803 m. pastatydino jame kapinių priežiūrai skirtą mūrinį namą. 1808 m. miesto valdžia būsimųjų kapinių sklypą praplėtė, visas jo plotas buvo daugiau nei 1,3 ha. Manoma, kad projektuojant naująsias kapines prisidėjo architektas Karolis Šildhauzas.

Laidoti šiose kapinėse pradėta 1809 m. Į jas iš senųjų kapinių perkelta ir dalis vertingiausių antkapių bei antkapinių lentų. Šie XVI–XVIII a. antkapiniai paminklai buvo seniausi Vilniuje. Tarp jų – garsiosios Vorbekų-Letovų giminės XVI a. antkapiai, Lietuvos evangelikų liuteronų superintendente, žymaus pamokslininko Samuelio Dambrovskio (1577–1625), LDK asesoriaus ir Konsistorijos pirmininko Andriaus Miolerio (†1780), LDK kariuomenės papulkininkio Tobijo Bicevičiaus (†1785) antkapinės plokštės. Pastarojoje akrostichu lenkų kalba įrašyta epitafija:

*Tu, kuris šį kapą greit aplenkti ruošiesi,
O, sustok, praeivi! Pamastyk, ar spėsi
Bent susivokti – Dievo valios nepakeisi
Ir, kaip visi, į juodąją nebūtį eisi.
Ak! – tas, kuris čia guli, per greit iškeliavo.
Širdį seseriai skauda, gedi dėdės savo
Baisiai liūdni vaikaičiai. Tik paminklas baltas*

Iškilo čion gražiausias, kur jo kapas šaltas.

Cit! – tau jau parūpo jo pavardė ir vardas?

Eiles tuomet ištirki, ypač pirmas raides –

Viską pasakys jos, o jei pasidomėsi,

Ir arčiau papulkininkį pažinti galėsi.

Čia, šiame kalnely, dabar jis liko vienas.

Mirė 1785 metų rugsėjo 20 dieną.¹

Stačiakampio formos kapinių sklypą 1810 m. apjuosė mūrinė tvora. Šalia klasicistinio stiliaus vartų, pastatytų 1819 m., su jų timpane pavaizduota Apvaizdos akimi, pietinėje kapinių pusėje iškilo ligoninė-prieglauda, kapinių tarnybų, duobkasių bei prižiūrėtojo-sodininko būstai. Kapinių plote planingai išvedžioti takai, įrengtos penkios klasicistinio stiliaus koplyčios. Sklypo kompozicija griežtai simetriška su didžiąja koplyčia viduryje, į ją pro vartus vedė centrinė kapinių alėja, apšodinta lapuočiais. Didžioji koplyčia, suprojektuota architekto Karolio Šildhauzo, pastatyta iki 1819 m. Spėjama, kad koplyčios statybos darbus baigė architektas Jozefas Karolis Poussieras, galimai prisidėjęs ir statant gretimas koplytėles-mauzoliejus. Vienanavės didžiosios koplyčios, vadintos ir kapinių bažnyčia, viduje buvo klasicistinio stiliaus altorius su Nukryžiuotojo paveikslu, apaštalų Petro ir Pauliaus skulptūromis šonuose. Viršuje, frontono timpane, pavaizduota Apvaizdos akis. Prie dešinės sienos įrengta sakykla. Koplyčioje buvo vargonai, suolai, nuo lubų leidosi puošnus sietynas. Priešakinėje koplyčios dalyje, virš įėjimo, buvo varpinės bokšto kupolas su kryžiumi, bokšte kabėjo meistro Johano Samuelio Vėberio nulietas varpas. Koplyčios grindyse įmūrytos penkios antkapinės plokštės, perkeltos iš senųjų evangelikų liuteronų kapinių. Dešinėje, išorinėje koplyčios sienoje, buvo įmūryta marmurinė paminklinė lenta su minėtąja eiliuota epitafija-akrostichu.

Didžioji koplyčia buvo aukščiausias, architektūrinėmis formomis turtingiausias, visą kapinių erdvę apie save sutelkiantis statinys, gerai matomas pro vartų arkoje įrengtus ažūrinius metalinius vartus.

Šiaurinėje kapinių dalyje 1830 m. suteiktas atskiras sklypas evangelikams reformatams, kurių senosios kapinės, nuo 1639 m. veikusios Pylimo gatvėje, jau buvo užpildytos. (Vilniaus evangelikų reformatų senosios kapinės Pylimo gatvėje, priešais bažnyčią, paverstą „Kronikos“ kino teatru, galutinai sunaikintos 1983 m., jų vietoje buvo pastatytas monumentas sovietų partizanams. Šiandien Reformatų sodu pavadintoje erdvėje tarp evangelikų reformatų bažnyčios ir istorinių Sinodo rūmų, sostinės savivaldybės rūpesčiu renovuotoje 2021 m., statomas paminklas Lietuvos Reformacijos ir lietuvių raštijos pradininkams. Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugija prašo visuomenę toliau [aukoti jo statybai](#).)

Naujajame evangelikų reformatų kapinių plote ant Tauro kalno apie 1835 m. pastatyta Felicijos Bedrut šeimos klasicistinio stiliaus koplytėlė-mauzoliejus. Manoma, kad statinio architektas – Karolis Podčasinskis, suprojektavęs ką tik pastatytą naująją evangelikų reformatų bažnyčią Pylimo gatvėje. 1839 m. vasarą naujosiose evangelikų reformatų kapinėse pusiau slapta perlaidoti tų pačių metų vasario 27 d. Vilniuje sušaudyto sukilėlio Simono Konarskio (1808–

---

¹ Adomas Honoris Kirkoras. Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes, pirmasis leidimas 1856 m., vertimas į lietuvių kalbą 1991 m., iš lenkų kalbos vertė Kazys Uscila.

1839) palaikai. Šiose kapinėse buvo palaidoti Lietuvos evangelikų reformatų kolegijos prezidentas Konstantinas Volanas (1799–1862), generalinis superintendentas Juozapas Glovackis (1830–1893), generalinis superintendentas Andrius Kadaras (1831–1902), generalinis superintendentas Mykolas Jastržembskis (1858–1938), superintendentas Konstantinas Tumas (1846–1906), kuratorius, Vilniaus mokyklų direktorius Henrikas Kurnatauskas (1809–1889), dailininkas, kolegijos prezidentas Stanislovas Bohušas-Sestšencevičius (1869–1927), gydytojas okulistas dr. Jonas Cumftas (1864–1929), daug kitų žinomų bažnyčios ir visuomenės veikėjų. Atskirai paminėtinas šiandien primirštos anglikoniškos žydų evangelizavimo Barbikano misijos, aktyviai veikusios Baltstogėje, glaudžiai susijusios su Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčia, superintendentas Piotras Gorodiščius (1884–1941).

XIX a. pirmojoje pusėje kapinėms buvo būdingi klasicistinių estetinių formų antkapiniai paminklai: kolonos, obeliskai, stelos, portalai. Nuo amžiaus vidurio antkapiuose įsivyravo kryžiaus motyvas, tačiau paminklams ir toliau būdinga formų įvairovė. Čia laidoti ne tik vietiniai, bet ir iš kitų šalių kilę įvairių tautybių mokslo ir meno žmonės, gydytojai, dvasininkai, karininkai, valdžios atstovai: Vilniaus architektas Johanas Vagneris (1742–1811), Vilniaus universiteto filosofijos profesorius Johanas Heinrichas Abichtas (1762–1816), Vilniaus universiteto medicinos profesorius Johanas Frydrichas Niškovskis (1774–1816), Vilniaus universiteto farmakologijos profesorius, Vilniaus medicinos draugijos farmacijos skyriaus steigėjas Johanas Frydrichas Volfgangas (1775–1859), Vilniaus universiteto botanikos sodo direktorius Karolis Vicelis (1796–1830), valstybės patarėjai Petras de Hornas (1771–1847) ir Vilhelmas Saundersas (1794–1838), Vilniaus miesto burmistras Martynas Štrausas (1790–1870) ir jo sūnus, meninės ir teatro fotografijos pradininkas Lietuvoje, dailininkas Aleksandras Štrausas (1834–1896), Vilniaus observatorijos direktorius Albertas Jurgis Fusas (1806–1854), dailininkas Albertas Žametas (1821–1877), Vilniaus universiteto veterinarijos profesorius, ilgametis medicinos draugijos pirmininkas, Vilniaus evangelikų liuteronų parapijos istorijos² autorius Adomas Ferdinandas Adamovičius (1802–1881), gydytojas, filantropas Julijonas Ticijus (1819–1898), dailininkas Juozapas Marševskis (1827–1874), Lenkijos evangelikų liuteronų generalinis superintendentas, vyskupas, buvęs ilgametis Vilniaus evangelikų liuteronų parapijos kunigas Paulius Voldemaras fon Evertas (1812–1895), ilgamečiai Vilniaus evangelikų liuteronų parapijos kunigai Johanas Jokūbas Nikolajus (*Johann Jakob Nicolai*, čia kunigavęs 1792–1824; šeimos kapavietėje buvo įamžintas ir jo vaikaitis, mirtimi nubausto 1863 m. sukilimo dalyvio, Vladislavo Nikolajaus (1836–1863) vardas. Jo ir kitų mirties bausme nubaustų sukilėlių palaikus archeologai surado, kai buvo tvarkomas Gedimino kalnas, iškilmingai palaidoti Rusų kapinėse 2019 m.), Johanas Brinkas (1837–1897) ir Hermanas Kochas (1843–1918) bei jų šeimų nariai, operos dainininkė Marija Boleslava Skovronska (1894–1934), lietuvių literatūros vertėja į lenkų kalbą Stefanija Jablonskienė (1861–1936), rašytojos Ievos Simonaitytės motina Etmė Simonaitytė-Budrienė (1870–1941), Vilniaus universiteto literatūros profesorius Pranas Augustaitis (1883–1941), operos dainininkas Sergejus Benoni-Ščetinovas (1896–1944) ir daugybė kitų.

Kapines puošė kruopščiai prižiūrimi gėlynai ir kiti želdiniai. Antkapių įrašai daugiausia buvo vokiečių ir lenkų, o taip pat rusų, lotynų, prancūzų, anglų, baltarusių, švedų, latvių ir lietuvių kalbomis. Antkapiuose įvairiomis kalbomis rasime ir tokias pavardes: *Baltruschat*, *Berent*, *Broszat*, *Ziegaut*, *Curlanis*, *Gawen*, *Kalniet*, *Kalveit*, *Kieželis*, *Lioleit*, *Motzkus*, *Pallat*,

---

² 1855 m., švenčiant bažnyčios 300 metų jubiliejų, lenkų ir vokiečių kalbomis išleistas veikalas į lietuvių kalbą vis dar neišverstas.

Pascholat, Paulun, Plauscheneit, Radischat, Robneleit, Sakal, Swirklis, Schileit, Szobries, Tepperis, Wallat, Wenck, Willuweit...

Pirmojo pasaulinio karo metais kapinėse ant Tauro kalno buvo laidojami ir Vokietijos kariuomenės kariai. Jų palaikai tarpukariu buvę perkelti į Vingio kapines, kuriose per Pirmąjį pasaulinį karą laidoti ir civiliai vokiečių tautybės Vilniaus gyventojai. Nuo XVIII a. veikusiame Vingio kapinių komplekse Vokietijos kariai laidoti ir Antrojo pasaulinio karo metais. Okupacinės sovietų valdžios sprendimu Vingio karių kapinės 1948 m. suldytos su žeme. Memorialas atkurtas ir pašventintas 2001 m. rugpjūčio 18 d.

Evangelikų liuteronų kapinėse ant Tauro kalno buvo laidojama dar kelerius metus po Antrojo pasaulinio karo. Kraštotyrininkai išsaugojo išlikusius [antkapinių paminklų įrašus](#). Tikėtina, kad tada dalies antkapių ar jų įrašų jau nebebuvo, kai kurių palaidotųjų Antrojo pasaulinio karo pabaigoje net nespėta įamžinti antkapiais. Bent vieną tokį atvejį 1991 m. paliudijo velionio dukra – 1944 m. kapinėse ant Tauro kalno palaidotas iš Tilžės kilęs Vilhelmas Demsas.³ Amžininkų minėta, kad Tauro kalno kapinėse 1944 m. gegužės-birželio mėn. buvo laidojami netoliese veikusioje ligoninėje mirę vokiečių kariai, jų kapus netrukus brutaliai sunaikino Vilnių 1944 m. liepos 13 d. užėmusi sovietų kariuomenė...

Tvarkingas Vilniaus evangelikų liuteronų, kaip ir kitas miesto teritorijoje buvusias kapines sovietinė sostinės valdžia nutarė likviduoti, o antkapius panaudoti statyboms. Pusantrą šimto metų veikusios evangelikų liuteronų kapinės uždarytos Vilniaus miesto vykdomojo komiteto 1958 m. kovo 30 d. sprendimu Nr. 301, likviduojant kapinių dalį, kurioje turėjo būti statomi Profsąjungos kultūros rūmai. Nepaisant visuomenės pasipiktinimo ir pastangų kapines išsaugoti, 1962 m. nuspręsta jas visiškai sunaikinti, paverčiant parku. Ant Tauro kalno planuota pastatyti grandiozinį monumentą „didvyriškiems tarybinės liaudies žygdarbiams įamžinti“. Paradoksalu, tačiau pastarąjį sumanymą netikėtai sustabdė 1963 m. Maskvoje priimtas nutarimas, visoje sovietų imperijoje apribojęs objektų, viršijančių penkis aukštus, statybą. Deja, kapinių naikinimo tai nesustabdė. Miesto šviesuomenės ir evangelikų reformatų kunigo Mykolo Franko (1914–1968) pastangomis pavyko į kitas kapines perkelti vos keletą palaikų, išsaugoti dalį antkapinių paminklų, laikiną prieglobstį radusių Rasų, Saltoniškių, Liepkalnio ir kitose kapinėse. Spėjama, kad dalis palaikų galėjo atsidurti vadinamosiose Našlaičių kapinėse Antakalnyje.

Vilniaus evangelikų liuteronų kapinės ant Tauro kalno baigtos naikinti 1973 m. Nugriautos kapinių didžiosios koplyčios vietoje pastatyti Santuokų rūmai. Vienintelis išlikęs statinys, neskaitant tvoros rytinės dalies fragmentų, – Niškovskių šeimos koplytėlė-mauzoliejus 1975 m., pašalinus kryžių ir memorialines lentas, buvo pritaikytas suvenyrų kioskui...

Kęstutis Pulokas

„Kultūros barai“ 2022 m. Nr.10

---

³ Algirdas Žemaitaitis, Vytautas Gocentas. Vilniaus evangelikų liuteronų istorija// Mūsų žinios, 1994 03 06, Nr.12, p.2